

## **Profesor Krzysztof Birkenmajer**

**Profesor Krzysztof Birkenmajer** urodził się 6 października 1929 r. w Warszawie. Jego dziadek, Ludwik Antoni Birkenmajer, był znakomitym historykiem nauki, autorytetem w dziedzinie biografii i dzieł Mikołaja Kopernika, a także geofizykiem, profesorem Uniwersytetu Jagiellońskiego; ojciec – profesor Józef Birkenmajer, sławistą i historykiem literatury, autorem do dziś wydawanych tłumaczeń z języka angielskiego, m.in. „Przypadków Robinsona Kruzoa” Daniela Defoe, „Wyspy skarbów” R.L. Stevensona czy „Księgi dżungli” Rudyarda Kiplinga. Z kolei stryj, Wincenty Birkenmajer, przeszedł do historii jako jeden z najwybitniejszych taterników dwudziestolecia międzywojennego.

Krzysztof, jeden z sześciorga rodzeństwa, dzieci Józefa Birkenmajera i Marii Alicji z domu Jętkiewicz, uczęszczał do szkoły powszechnej w Warszawie, a po wybuchu wojny (w 1939 roku w obronie Warszawy zginął jego ojciec) uczył się na tajnych kompletach, równocześnie działając w tajnym harcerstwie. Po upadku Powstania Warszawskiego i wysiedleniu całej rodziny ze stolicy, znalazł się w Krakowie i tu kontynuował naukę oraz działalność harcerską. Maturę zdał w roku 1947 i rozpoczął studia na Wydziale Matematyczno-Przyrodniczym UJ. Już po trzech latach uzyskał stopień magistra geologii i paleontologii, a po kolejnych czterech dyplom inżyniera geologa na Wydziale Geologiczno-Poszukiwawczym Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie. W 1957 roku obronił doktorat na Wydziale Geologii Uniwersytetu Warszawskiego (rozprawa na temat geologii Pienin). Jeszcze podczas studiów, w 1949 roku (a więc miał wtedy zaledwie dwadzieścia lat!) został asystentem w Zakładzie Geologii UJ, przeniesionym następnie do AGH. Wykładał również w Państwowej Wyższej Szkole Pedagogicznej w Krakowie.

Równolegle do pracy na uczelni, angażował się w działalność eksploracyjną. Był jednym z założycieli krakowskiego Klubu Grotołazów i uczestnikiem licznych wypraw do jaskiń podkrakowskich i tatrzańskich, gdzie stawiał swoje pierwsze kroki jako odkrywca tych zakątków Ziemi, w które nie dotarł przed nim żaden człowiek.

Od 1954 roku - aż do przejścia na emeryturę czterdzieści pięć lat później - pracował naukowo w Zakładzie (obecnie Instytut) Nauk Geologicznych Polskiej Akademii Nauk w Krakowie. W latach 2000-2002 był zatrudniony w Zakładzie Biologii Antarktyki PAN w Warszawie.

Dwukrotnie (1969-1971 i 1989/90) był stypendystą rządu Norwegii w Norweskim Instytucie Polarnym w Oslo, wykładał także jako *visiting professor* na Uniwersytecie w Kopenhadze (1975/76). Był zapraszany do wygłaszania wykładów na uczelniach m.in. w Wielkiej Brytanii, Stanach Zjednoczonych, Szwecji, Szwajcarii, Austrii, Niemczech, we Francji, Włoszech i w Brazylii.

Jako kierownik lub uczestnik wziął udział w aż dwudziestu trzech naukowych wyprawach polarnych – polskich i międzynarodowych. Latem 1956 uczestniczył w pierwszej polskiej ekspedycji na Spitsbergen, kierowanej przez Stanisława

Siedleckiego. Wraz z Maciejem Kuczyńskim, Jerzym Piotrowskim i Stanisławem Rafałowskim polarnicy wykonali wówczas rekonesans we fiordzie Hornsund i wybrali miejsce pod budowę Polskiej Stacji Naukowej w Zatoce Białego Niedźwiedzia.

Do 2002 roku Birkenmajer był na Spitsbergenie jeszcze dwanaście razy, kierując badaniami geologicznymi w ramach wypraw polskich, norweskich i polsko-amerykańskich. Ponadto brał udział w dwóch duńskich wyprawach geologicznych do Grenlandii Wschodniej (1971, 1976) i w ośmiu wyprawach badawczych do Antarktyki Zachodniej (Szetlandy Południowe i Półwysep Antarktyczny, 1977-2001) – siedmiu polskich i jednej brazylijskiej.

Głównym i zrealizowanym celem badań antarktycznych Birkenmajera było odtworzenie historii geologicznej i ewolucji obszaru Szetlandów Południowych i północnej części Półwyspu Antarktycznego od kredy górnej (około 80 milionów lat temu) po czasy obecne i opracowanie szczegółowych map geologicznych. Większość z tych badań miała charakter pionierski, a pozyskane materiały, zbierane nierzadko wielkim nakładem sił i dzięki wysokogórskiej sprawności profesora, umożliwiły dopisanie nowych rozdziałów historii świata roślinnego tego rejonu Ziemi, aktualnie prawie całkowicie pozbawionego roślin wyższych. Na Wyspie Króla Jerzego w Antarktyce Zachodniej Birkenmajer odkrył najstarsze zlodowacenie Antarktydy, pochodzące sprzed około 30 milionów lat, nazwane przez niego zlodowaceniem Polonez.

Birkenmajer jest autorem lub współautorem ponad sześćuset oryginalnych publikacji naukowych, dotyczących m.in. geologii Karpat i Alp Wschodnich, Dolnego Śląska, Spitsbergenu, Grenlandii i Antarktyki, w tym kilkunastu map geologicznych, ponad dwustu artykułów, w tym popularno-naukowych, kilku skryptów i podręczników dla szkół wyższych oraz czterech książek popularno-naukowych o tematyce polarnej: *Pod znakiem białego niedźwiedzia* (Warszawa 1961), *Polarne drogi i bezdroża* (Warszawa 1975), *Lodospady szmaragdowe* (Kraków-Wrocław 1987) i *Półwysep Wegenera* (Kraków 2013).

Członek Polskiej Akademii Nauk, Polskiej Akademii Umiejętności, Rumuńskiej Akademii Nauk oraz wielu krajowych i zagranicznych towarzystw naukowych. Członek honorowy Polskiego Towarzystwa Geologicznego, Polskiego Towarzystwa Geograficznego, Geological Society of America i Österreichische Geologische Gesellschaft, kilku polskich komitetów naukowych, w tym Komitetu Badań Polarnych przy Prezydium PAN (któremu przewodniczył w latach 1984–1999, a obecnie jest jego honorowym przewodniczącym), członek założyciel Klubu Polarnego Polskiego Towarzystwa Geograficznego. W latach 1992-1996 był sekretarzem naukowym (stanowisko wybieralne) Międzynarodowego Komitetu Badań Antarktyki (SCAR). Jeden z inicjatorów powołania w 1991 roku Międzynarodowej Organizacji Naukowej dla Badań Arktyki (IASC). Ponadto sprawował liczne funkcje w zagranicznych organizacjach naukowych związanych z badaniami

polarnymi. Członek komitetów redakcyjnych wielu czasopism geologicznych, krajowych i zagranicznych, wieloletni (od 1960 roku) redaktor naczelny „Studia Geologica Polonica” i powołanych przez siebie serii wydawniczych, poświęconych wynikom polskich badań geologicznych Spitsbergenu, Antarktyki oraz Tatr i Pienin.

Wielokrotnie nagradzany i odznaczany, w tym Krzyżem Komandorskim Orderu Odrodzenia Polski za osiągnięcia naukowe (2002) i Krzyżem Partyzanckim Armii Krajowej (1994).

Korzystając z przywileju odkrywców, na samej tylko Antarktydzie wprowadził ponad dwieście polskich nazw geograficznych. Są wśród nich m.in. Kopuły Lodowe Krakowa i Warszawy, Lodowiec Domeyki, Lodowiec Goetla, Grań Szafera, Grań Chopina czy Wybrzeże Jana Pawła II.

Z kolei na jego cześć nazwano blisko dziesięć nowych dla nauki kopalnych rodzajów i gatunków roślin i zwierząt, m.in. *Birkenmajeria cometa* z Pienin, *Liangshanella birkenmajeri*, *Magnoliidaephyllum birkenmajeri* i *Schizolepidella birkenmajeri* z Antarktydy Zachodniej, *Allotropiochisma birkenmajeri* z Grenlandii czy *Ascopora birkenmajeri* ze Spitsbergenu.

Profesor Krzysztof Birkenmajer kończy w tym roku osiemdziesiąt pięć lat. Mieszka w Krakowie. W lutym 2014 roku Kapituła Kolosów postanowiła nagrodzić go Super Kolosem za całokształt dokonań eksploracyjnych.

[tekst: Piotr Tomza; głównie na podstawie: Ewa Zastawniak, *80. rocznica urodzin Profesora dr. inż. Krzysztofa Birkenmajera - wybitnego geologa, badacza regionów polarnych*, „Przegląd Geologiczny” vol. 57, nr 12, 2009 oraz Magdalena Bajera, *Birkenmajerowie*, „Forum Akademickie” nr 9/1999, a także tekstu laudacji przygotowanej przez Macieja Kuczyńskiego z okazji przyznania prof. Krzysztofowi Birkenmajerowi nagrody Super Kolosa]